

B.) Gyakorlati vizsga anyaga: technikai készség, rajz és festés, valamint a grafikus ábrázolás terén. Mintázás. Figurális rajz. Akvarellfestés és színes rajz. Természetutáni, élő és élettelen, csendéleti festés. Díszítő rajzolás. (Kis kompozíció, egyszerű technikával és adott elemek alapján.)

Az új vizsgarend gyakorlati értékét az eddigi tapasztalatok szerint alig lehet érdemlegesen mérlegelni, mert a szaktanítók megfelelő számú polgári iskola hiánya miatt, továbbra is elemi iskolánál működtek. Az elemi iskolák felső osztályaiban való tanítás színvonala lényegesen emelkedett, hiszen kb. 250 polgári iskolai szaktanító magasabb kézettségénél fogva, igen érdemes munkásságot fejthetett ki a fiatal magyar generáció művelődése terén és szélesebb alapokra fektethette szakszerű irányításával a falu kulturális igényeit is.

Jánoska Tivadar.

A népiskolai tanulók tárgyilagos megismerése.

A tudományos gyermektanulmányozás megindulása óta mind szélesebb körű érdeklődést tapasztalunk a gyermeklélektan kérdései iránt, nemcsak a szakemberek, hanem a laikusok részéről is. Ez az örvendés jelenség hazánkban is mutatkozik. Ennek talán kettős magyarázatát adhatjuk: 1. a szakemberek mind nagyobb számban helyezkednek arra az álláspontra, hogy tudományosan megalapozott gyermektanulmányozás nélkül nevelésünk vak, 2. a lélek rejtett titkai iránt minden időben megnyilatkozó érdeklődés a szélesebb körű produkciókból most több tápot kap, mint azelőtt.

Különös értéket kell tulajdonítanunk a tanítói kar érdeklődésének, amelynek munkája nemcsak nem nélkülözheti a gyermektanulmányozást, hanem annak kiválóan értékes szolgálatokat is tehet. Mégis meg kell állapítanunk, hogy az általános érdeklődéssel nincs arányban a tanítói kar érdeklődése s így azt még mindig nem tekinthetjük elég értékesnek és eredményesnek. Ebben a tekintetben nem a tanítói kart terheli a felelősség: részben a tanítóképzés hiányossága, részben pedig az irányító szervek mulasztása ennek oka.

Felesleges annak bizonyítására vállalkoznunk, hogy a gyermeki lélek lehető alapos ismerete nélkül nem képzelhető el tudatos és tökéletes nevelő-tanító munka. A tanítóképzőkben tanított filozófiai lélektan tisztán a továbbépítéshez szükséges lélektani fogalmakkal ismerteti meg a növendékeket, közben helyenkint kitér néhány gyermeklélektani kérdésre, mint pl. a gyermeki nyelv-, a képzelet-, az akarat fejlődése, stb., azonban az egész anyag elrendezése, sőt összeállítása is olyan, hogy abból csak a fejlett egyén lelki jelenségeit ismerhetik meg valójában a tanítónövendékek, s nem a gyermeket, akit pedig majd nevelniök kell. A gyermek különleges szempontjairól szó sincs, vagy csak igen kevés. A filozófiai lélektan feltétlenül szükséges ugyan, azonban még a IV. éves neveléstani tanulmányok kellő megértéséhez és megindokolásához

sem elegendő. A neveléslélektani szempontok szükségességét éppen itt látja a tanár, az ezekre való kitérésekre azonban alig van ideje. Az V. évfolyam pedagógiai gyakorlatai heti 1 órában szintén csak izelítőt adhatnak a gyermek tanulmányozásából, a gyakorlóiskolai látogatások pedig csak ritka alkalmul szolgálnak gyermektanulmányozások végzésére a tanítónövendékek számára. Számításba vehető még a kötelező olvasmányok érdeklődéstkelő és irányító hatása. Mindez kevés a gyermeki lélek megismeréséhez, még akkor is, ha a tanár a nev.- és tanítási gyakorlatok alkalmával hangsúlyozza a lélektani szempontokat és ezekre ismételten fel is hívja a növendékek figyelmét, mivel nincs biztosítva a tervszerű gyermektanulmány széleskörű kiépítésének lehetősége.

Igy tehát a tanító csak hiányos bevezetést kapott a gyermeklélektanból. A tanítók felkeltett érdeklődésének fokozása és a tervszerű munka megszervezése az irányító tényezők feladata lenne. A tanítók általános és országos neveléslélektani továbbképzése és gyermektanulmányi munkába való beállítása ma még mindig nem kezdődött meg. Ezért a tanító teljesen a jószándékú önképzésére van bízva, azonban ennek lehetősége is csak csekély mértékben tekinthető biztosítottnak. Az irányítás nélkül végzett gyermektanulmányi munka pedig sokszor kétes értékű, vagy ha nagyobb értéket is jelentene, legtöbbször elkallódik. A Néptanítók Lapja igen jó gyakorlati értékű folyóirat, a többi tanítói folyóirat is sok értéket nyújt a falu tanítói számára. Időnkint neveléslélektani értekezések is jelennek meg kiváló tanítók és szakemberek tollából e lapok hasábjain. Ez a tény a kérdés fontosságát még jobban igazolja. Azonban a gyermektanulmányozás országos irányítására ezek a lapok nem vállalkozhatnak. Külön sajtószerv pedig nem áll a tanítóság rendelkezésére. Amint hiányzik a tanítónövendékek alapos ránevelése, éppen úgy hiányzik a további munka irányítása is.

A hazai gyermektanulmányozás még mindig nélkülözi a tanítói kar közreműködését. Nem a tanítói kar hibájából. Az irányított gyermektanulmányozás alig szorítkozik másra, mint néhány ember laboratóriumi munkájára. Egyik-másik gyermekkutató intézet nem is enged betekintést munkájába, annál kevésbé használja fel szélesebb körben a tanítói kart megfigyelések gyűjtésére és azok közlésére. Féltő, hogy a mindennapi iskolai élettől sokszor tulságosan elvonatkoztatott értékelések és adatok így nem adnak hű képet a magyar iskolásgyermekre nézve. A tudatos nevelői munka pedig nem nélkülözheti a gyermeki lélek fejlődési sajátosságainak és működésének helyes ismeretét. Ezen csak úgy segíthetünk: 1) ha az iskolai élet számára is *gyakorlatilag* értékes feltárásokat végzünk, 2) ha ezt a feltáró munkát az *iskolai környezetben* és a tanítói kar segítségével végezzük, 3) ha az igazolt eredményeket minden magyar tanító számára hozzáférhetővé tesszük.

Az első követelmény elengedhetetlen: A magyar törvények értelmében minden ép gyermek népiskolába kerül. A népiskola hat alakítólag tehát minden magyar gyermekre. A gyermek szempontjából az iskola környezetet jelent, amely a gyermeket számtalan hatással veszi körül. Bármennyire lényeges is a tanítóra nézve a gyermeki lélek általános keresztmetszete, legfontosabbnak mégis azt tartja, milyen módon reagál a

gyermek az iskolai hatásokra, milyen eredményekre számíthat az iskola a maga *környezethatásával*, hogyan kell a gyermeki lélekhez a lehetőségekhez mérten az iskolai környezethatásokat, magát az egész iskolai munkát beállítani. A gyermek lelki keresztmetszetét az iskolai környezetből kiemelt gyermekekre nézve is megállapíthatjuk, sőt szükség is van erre. Ez a tanító számára feltételezett ismeretet jelent, azonban az iskola neveléslelektani vonatkozásai sorsdöntőek munkája eredménye szempontjából. Az iskola környezethatásának megfigyelésére pedig leginkább a tanító hivatott. Ezt a munkát megfelelő terv szerint a tanítótestület közös munkával jól el is végezheti. Az eredményeket természetesen valamely irányító központi szervnek kell feldolgoznia s azok általános értékesítéséről hasonlóképpen központilag kell gondoskodni. Így a tudományos kutatások és az iskolai gyakorlati munka között mutatkozó hézag lassan eltűnnék.

A fent elmondottakkal szemben számos nehézség támasztható. Az első probléma, hogyan lehet ezt a munkát megindítani, sőt még ezt előbb előkészíteni. Mindenekelőtt megfelelő magyar szakirodalomról kell gondoskodni, amely minden tanító számára könnyen és olcsón hozzáférhető. Csonka-Magyarországban 1934-ben 19.835 népiskolai tanító működött. Ez a szám a megszállott területek egy részének visszacsatolásával tekintélyesen növekedett. A tanítók nincsenek a legjobb anyagi helyzetben. Azonban még mindig képesek lennének napi 1 fillér áldozatra. Az így biztosítható mintegy 20.000x365 fillér összegért minden évben igen értékes szakkönyveket lehetne a tanítószám kezébe adni. A nagy napilapok rendkívül olcsó tömegkiadványaikkal elég világosan igazolják, hogy ez a számítás helyénvaló, mert a napilapok vagy könyvkiadók időszaki kiadványai sokszor rendkívüli olcsóságuk mellett is szép hasznot biztosítanak a kiadóknak. Személyenként évi 4 pengőért legalább két jó szakkönyvet kaphatna a tanítói kar, ha pedig még némi állami támogatást is számításba veszünk, feltétlenül anyagilag biztosítottak tekinthetjük ezt a vállalkozást, és a tanítók pénzükért 3–4 értékes művet kaphatnának. Ily módon nemcsak jó és időszerű tanítói szakmunkákkal lehetne ellátni a tanítói kart, ami az általános időszerű továbbképzést részben biztosítaná, hanem az iskolai gyermektanulmányozást is megfelelően előkészítené. Ennek az olcsó tanítói szakkönyvtárnak szükségességét a tanítói kar is érzi. A tanítók szempontjait figyelembevevő neveléslelektani művek teljes hiánya elég magyarázatát adja annak, hogy szélesebb körű és tudományosan is értéket jelentő gyermektanulmányozás nem tapasztalható a néptanítók részéről.

A jelenleg meglévő tanítói szaklapok eddig is foglalkoztak gyermektanulmányi kérdésekkel. Ezeknek a lapoknak értékét csak növelné, ha állandóan közölhetnék a folyó vizsgálatok és megfigyelések eredményeit.

A neveléslelektan kérdéseinek ismertetéseire jó eszközül szolgálhatnának a tanítói szemináriumok. Alkalmas és kiválóatott előadók nagy érdeklődést tudnának kelteni. A körzeti iskolafelügyelők értekezete is szintén alkalmas előkészítő eszközül kínálkoznék.

Az ilyen előkészítés csak *a hivatalos körök részéről* valósítható meg.

Tehát szükség lenne arra is, hogy figyelmüket az ügysző méltóan felkeltsék azok, akik ma a magyar gyermektanulmányozás legkiválóbb tényezői.

A megfelelően előkészített tanítói közvélemény legalább is érdeklődéssel kezelné a megindított gyermektanulmányi munkát, amelynek tevékeny résztvevői természetesen a legkiválóbb, önkéntjelentkező, kellő irányításban részesülő tanítók lennének. Később a meglévő eredmények kipróbálására és a további kutatásokra újabb munkásokat is meg lehetne nyerni. A tanítói kar már eddig is számtalan esetben tett kiválóan értékes szolgálatokat a tudományak, most is jogosan számíthatna rájuk a gyermektanulmányozók tábora. Ez egyébként hazafias kötelessége minden magyar tanítónak, hisz ezzel saját fájának megismerését mozdítaná elő.

Hogyan történhetné az adatgyűjtés? Éppen úgy, mint a tanítók által szolgáltatott más adatok gyűjtése. Központilag nyernének vezetést, pontos utasítást az elvégzendő feladatokra nézve. Rendszerint több alkalmas tanító kaphatna közösen megoldandó feladatot. Az eredményeket hivatalosan lehetne összegyűjteni. A feldolgozást elvégeznék az egyetemeken működő gyermektanulmányi laboratóriumok, a leghivatottabbak vezetése mellett. Az eredmények ellenőrzése kísérleti úton is történhetné. A standardizált eredmények közlésére alkalmas eszköz lenne a fent jelzett módon megalapítható *Tanítók Könyvtára*-nak egy-egy száma.

Milyen problémák megoldására terjeszkehetnek ki ez a kutatás?

— A problémák egyrészt a központi irányító szerv jelölné meg, a másik problémakört pedig maga a tanítói kar vehetné fel. A tanító munkája közben sokszor találja magát szemben lélektani problémákkal, amelyek valószínűleg általános problémák lehetnek. Ezek megoldására, megvilágítására sokszor maga nem vállalkozhatik, azonban közös megfigyeléssel, állandó adatgyűjtéssel, valamint az arra hivatott pszichológusokkal együtt igen gyakran jó megoldást nyerhetne a kérdés.

Várható-e számottevő eredmény az általánosított gyermektanulmányi vizsgálatoktól? Ha feltesszük, hogy csak szórványosan akadnak is olyan tanítók, akik fáradságos munkával megszerzik a komoly gyermektanulmányozáshoz szükséges ismereteket és lelkiismeretesen teljesítik is a magukra vállalt feladatot, akkor is szép számmal lesznek értékes munkások. Széleskörű adatgyűjtést pedig azért is kell végezni, hogy az egyéni tévedéseket annál biztosabban kiküszöbölhessük.

Az ilyen kutató munka keresztülvitelének első lépése az általános és a részletes terv megállapítása. Ez a terv magában foglalja a feladatot és a megoldás módját. A legfontosabb feladatok megállapítása sem könnyű dolog, azonban még ennél is nehezebb azoknak az eljárásoknak megállapítása és kiválasztása, amelyeket éppen egyszerű és mégis megbízható voltak mellett általában is lehet alkalmazni. A mai kutatások tisztán részletcélok megoldására törekuszenek, általánosan alkalmazott kísérletekről, vagy lélektani adatgyűjtő eljárásról pedig nem is beszélhetünk. Úgy a problémák felkutatása, mint a megoldási lehetőségek keresése legtöbbször egyes kutatókra nehezedik, akik maguk gyakran távol állnak a népiskolától.

Nem áll módomban részleteiben is fejtegetni a gyermek kutatás népiskolával kapcsolatos kérdéseit, tisztán néhány átfogó kérdésre utalok. Tisztáznunk kell a magyar iskolás gyermek legjellemzőbb sajátosságait, azokat, amelyek épen az iskola talajában gyökereznek, és azokat, amelyeket az iskolai munka feltételez. Milyen egyéni különbségek adódnak (valamennyi szempontból) a gyermekek között? Hogyan lehet ezeket megállapítani, s hogyan lehet a tanító tekintettel a gyermekek egyéniségére? Melyek azok a sajátosságok, jellemző vonások, amelyek a népiskola egyes osztályaiba járó tanulókra egyetemlegesen vagy legalább is általában megállapíthatók. Milyen a magyar iskolás gyermek érdeklődési köre (faluban, városban), hogyan alkalmazzuk ehhez a tanítást? Milyen a magyar gyermek teljesítőképesége és arányban van-e ezzel teljesítménye? Hogyan fejlődnek a gyermek képességei? Milyen módon lehetne a fejlődés általános és egyéni jellegzetességeit közvetlenül, vagy közvetve a legkönnyebben megállapítani? Milyen formális hatásokat érünk el az egyes tanítási eljárásokkal? Milyen formális képző hatása van az egyes tanítási anyagnak vagy esetleg tantárgynak? (Hogyan kellene tökéletesebben kiválasztani a tanítási anyagot, s hogyan kellene azt úgy feldolgozni, hogy a leghasznosabb ismeretek elsajátíttatásán felül a legfontosabb formális eredményeket gyarapítsuk? Lényeglátás, fogalomalkotás, globális és differenciális meglátás, viszonytalálás, ítélet-alkotás, következtetés, könnyű apperceptíválás, önálló gondolkodásra való szoktatás, véleményalkotás, objektív szemléleti kifejező készség, az elvont fogalmak felfogása, visszaadása és helyes alkalmazása, az érzelmi vonások értékének emelkedése s ezeknek megnyilatkozása pl. a gyermek cselekedetein vagy iskolai fogalmazásain keresztül, stb.) Milyen mértékben vesz részt a gyermek az iskolai élet egyes mozzanataiban? Milyen hatást jelent a gyermekekre az iskolakörnyezet, a tanító, a társak? Hogyan bírja a szellemi munkát? Milyen módon nyilatkozik meg a gyermek fejlődő akaratának erősödése, (esetleg kedvezőtlen hatások folytán beálló gyengülése) az iskolai életben is? — Talán legfontosabb lenne az egyes tantárgyak körében végezhető kutatások kérdése. Ezekre nézve *Baranyai Erzsébet* ad részletes tervet, amelyet természetesen át lehetne alakítani és egészen új szempontokkal kibővíteni.

Kétségtelen, hogy a magyar gyermekről kialakult két kép nem tökéletes. A lélektani kutatóintézetek nem tudnak igazán számot adni a gyermekről, mert azok rendszerint az iskolai környezetből kiragadott gyermeket veszik legtöbbször vizsgálat alá és erről rajzolnak tulságosan is elvont képet, a tanító által spontán megragadással alkotott kép pedig csak subjektív értékűnek tekinthető. Nem állítom, hogy a magyar iskolás gyermek (az iskola szempontjából is értéket jelentő) objektív megismerése csak az említett módon lehetséges, azt azonban vallom, hogy fontos nemzeti érdekünk fűződik gyermekeink mielőbbi igazi és teljes megismeréséhez. Nemzetnevelésünk feladatainak sikeres megvalósítása a kutató munka helyes megoldásától függ. Igen üdvös lenne, ha az erre hivatottak minél előbb megállapítanák a népiskola szempontjából legfontosabb kutatási területet és gondolkodnának a megoldás lehetőségeiről is.

Zentai Károly.